

Bolgár Judit–Siposné Kecskeméthy Klára

Nőket a hadseregbe?!

Katonanők a NATO-tagállamok fegyveres erőiben¹

A szerzők tanulmányukban 17 NATO-tagállam² katonanőinek helyzetét, szerepét, feladatait, az országokénti megoldási törekvéseket mutatják be, felvázolják a nők hadseregben betöltött szerepét. Képet adnak a szövetség katonanői személyi állományának összetételéről, betöltendő beosztásairól és helytállásukról. Teszik ezt azért is, mert napjainkban a szövetségben az aktív katonai szolgálatot teljesítők mintegy 6 százaléka nő.

Az ősi időktől kezdve a férfiak harcoltak, védték a területet azok ellen, akik megtámadták otthonaikat, családjukat, tulajdonukat és földjeiket. A nők feladata, biológiai adottságaikkal összhangban, a szülés és az utódok gondozása, a ház körüli feladatok végzése, a háztartás vezetése és a gyerekek nevelése volt. A történelmi források igazolják, hogy az általános sémák ellenére, a nők nem mindig maradtak a háttérben.

Ha a nők katonai szolgálatvállalásával kapcsolatos hazai és nemzetközi kutatásokat és tapasztalatokat áttekintjük, szinte mindegyik felvet két jelentős kérdést. *Az egyik az, hogy vajon összeegyeztethető-e a katonai hivatás a két, hagyományos női szereppel: az anya- és a feleségszereppel. A másik az, hogy vajon a nők jellemző pszichikai és fizikai adottságai (vagy az ezekkel kapcsolatos sztereotípiák) milyen lehetőségeket és korlátokat jelentenek a nők katonai szolgálatvállalásában azzal a feltétellel, hogy az esélyegyenlőség elve ne sérüljön.*

Sajátos a nők kettős orientációja e téren, amely szerint egyrészt szeretnék munkaerejüket és tudásukat a férfiakéval azonos feltételek mellett hasznosítani, „bérbe adni”, másrészt a hagyományos, természetes biológiai női feladatoknak is szeretnének eleget tenni; azaz többségükben az anya és a feleség státusz megtartásával kívánnak a társadalmi munkamegosztás részesei lenni.

A nők társadalmi helyzetének alakulása és a hadsereg

A mai modern társadalmak – a technika fejlődése ellenére is – a nők számára elsősorban a hagyományos és biológiailag fontos szerepvállalást tartják nélkülözhetetlenek a társadalom fennmaradása szempontjából. Ez kihát a nők számára felkínált társadalmi szerepekre is, hiszen a munkaerőpiacon is elsősorban a neveléssel, gondoskodással kapcsolatos szerepekben van lehetőségük önmagukat megvalósítani.

A társadalom ilyen irányú attitűdjének egyébként természetes, racionális oka van, mert a nők a gyermekszülésben és a csecsemőgondozásban pótolhatatlanok, de tulajdonképpen minden más, a társadalom számára fontos tevékenységi körben pótolhatók. Éppen ezért még a fejlett, demokratikus értékeket deklaráló társadalmak is gesztusként kínálják fel a nők számára a különböző társadalmi szerepeket és ezt nem egyenlő esélyeken és egyenlő képességeken alapuló lehetőségként kezelik.

Eszerint úgy tűnik, hogy a női nem „gyengébb” nemkénti definiálása és minden olyan elmélet, amelynek alapján a nőket meg akarják óvni a nagyobb egészségi és életben maradási kockázattal járó megterheléstől, arra a természetes okra vezethető vissza, hogy megóvjuk a nő anyaságra való képességét és alkalmasságát.

Azzal, hogy a társadalmi szerepek jelentősen felértékelődtek a családban töltött szerepekhez képest, a hagyományos női szerepek a közmegítélésben leértékelődtek a hagyományos férfiszerepekhez viszonyítva. Így az a különös helyzet állt elő, hogy *a nő mint az élet hordozója és továbbvivője „csökkent értékű” társadalmi lényé vált.*

A 19. század végén, a 20. század elején az ipari forradalmak, a polgárosodás és az új társadalmi normák kialakulásával merőben új helyzet alakult ki a nők lehetséges családi és társadalmi szerepvállalását illetően.

A változás igényét az a szükség teremtette, hogy a felgyorsult technikai fejlődéssel és iparosodással, a munkaerőpiaci kereslet rohamos növekedésnek indult. Ez elsősorban az alacsonyabb kvalifikált munkatevékenységeket érintette, de ennek segítségével a nők tömegesen megjelenhettek a munkaerőpiacon. Kezdetben csak az igen alacsony képesítést igénylő munkakörökben voltak jelen, de a 20. század elejétől egyre több a felsőfokú képesítésű nő.

A mai napig nyomon követhető az a tendencia, hogy szinte minden foglalkozási területen, így a katonai pályán is, a nők részére először az alacsonyabb presztízsű munkaköröket ajánlja fel a szervezet, majd – elsősorban szociális-politikai nyomásra – néhány magasabb – „kirakat” – státuszt is betölthetnek, ezzel kívánva deklarálni a vezetés demokratizmusát, a nők egyenjogúsági törekvése iránti lojalitást.

Érdekes paradoxon, hogy amikor a nők munkaalkalmasságáról esik szó, az alacsony szintű kvalifikációt igénylő, alacsony presztízsű munkakörök „felajánlásánál” fel sem merül a nők kisebb fizikai-pszichikai teherbíróképsége. Ez a kérdés szinte minden esetben a magas presztízsértékű, illetve vezetői beosztások betöltésekor vetődik fel.

A hadsereg mind normarendszerét, mind értékeit tekintve a társadalom zárt, konzervatív szervezete. Mindenkör követi a társadalmi változásokat, de az esetek többségében kissé megkésve. *A hadsereg – a védelmi erők – a leginkább „férfias” értékeket preferáló szervezet, így természetéből eredően még kevésbé képes az úgynevezett „nőies” vezetői értékek preferálására.*

A hadsereg, mint a társadalom szerves része, tehát követi a társadalom érték- és normaváltozását. A késleltetés lényege, a saját szervezeti értékek megőrzése és a társadalom elvárásainak való megfelelés egyidejű érvényesítése. A hadsereg érték váltását elsősorban nem a társadalomban megjelenő demokratizálódás, illetve a civil kontroll igényeinek való megfelelés törekvése befolyásolja. Az esélyegyenlőséggel kapcsolatos gesztusait sokkal erősebben befolyásolja a „társadalmi valóság”, a katonai pálya csökkenő társadalmi presztízse és a katonai pályára jelentkező férfiak fizikai, pszichikai alkalmassági mutatói.

Sajnálatos realitásként kell tudomásul vennünk, hogy a racionalitásnak megfelelően a hadsereg akkor mutat magasabb érdeklődést a női munkaerő iránt, amikor a katonai pálya presztízse „leszálló ágba” kerül.

A katonai pálya presztízsét meghatározó két alapvető tényező: az egzisztenciális felemelkedés lehetősége és a hatalom gyakorlásához való viszony. *A nők számára tehát azok a „hagyományos” katonai beosztások nyílnak meg elsősorban, amelyek nem a rendszerben lévő parancsnoki karrier lehetőségét biztosítják, hanem az úgynevezett szakszolgálati és „támogató” tevékenységet.*

Valószínűleg nem véletlen, hogy szinte világszerte a legősibb katonai hagyományokra visszatekintő szárazföldi haderőnem tolerálja legkevésbé a középszintű és magasabb parancsnoki beosztást betöltő katonanőket, és csak az – esetenként sokkal nagyobb fizikai megterhelést igénylő – alacsonyabb parancsnoki (rajparancsnok, szakaszparancsnok) beosztásban fogad „szívesen” – elsősorban szerződéses – katonanőket.

A „gyengébb nem”-mel kapcsolatos értékítéletek, sztereotípiák is sajátos életet élnek a hadseregben. A keményebb fizikai helyállást igénylő, nagyobb fizikai, pszichikai károsodás lehetőségét rejtő alacsonyabb presztízsű hivatásos és szerződéses katonai pályák a legtöbb hadseregben nyitva állnak a nők előtt. Több országban „tilalmi listán” vannak ugyan az úgynevezett „harcoló” vagy harcos beosztások. Az ezen beosztások betölthetőségével kapcsolatban azonban a társadalomtudósok, ideológusok (túlnyomó többségükben férfiak) a legváltozatosabb ideológiákat gyártják, amelyeknek kiindulási alapja hol a nők féltése a rájuk váró életveszélytől, hol aggodalom az iránt, hogy a nők alkalmazása rontja az egység harci értékét, éppen a nők iránti fokozott védelmi attitűd miatt.

Katonanők a NATO-tagállamok haderőiben

Belgium

A belga fegyveres erők a múlt évben ünnepelték a nők integrációjának negyedszázados évfordulóját. A nemzeti törvényhozásban 1975-ben történt változások tették lehetővé a nők belépését a hadseregbe, 1976-ban a jogszabályi rendelkezések meghatározták annak feltételeit is. A belga nők 1977-ben kezdtek korlátozott létszámban belépni a hadseregbe. 1981 óta a nemzeti törvényhozás eltörölte minden, a férfiak és a nők közötti megkülönböztetést. 1997 óta a szexuális zaklatás megelőzésére is számos intézkedést hoztak.

Az 1987. évi törvény szerint a nők önkéntes alapon tartalékosként szolgálhatnak, és ugyanúgy mozgósíthatók, mint férfitársaik. A belga hadseregben a nők és a férfiak a katonai karrier lehetőségei (előléptetés, fizetés), a sorozási követelmények és a foglalkoztatási lehetőségek, a fizikai állóképességi követelmények, valamint a kiválasztó teszteken való megfelelés, továbbá a kiképzési követelmények is azonosak. A legmagasabb katonanői rendfokozat az alezredes. Jelenleg – a harcoló beosztások kivételével – minden beosztás nyitva áll a nők előtt.

A 2000. január 1-jei állapot szerint a *belga hadseregben a katonanők aránya 7,6 % volt (3202 fő)*³. Folyamatosan részt vesznek a NATO és az ENSZ vezette békefenntartó és humanitárius műveletekben.

A Királyi Katonai Akadémiára 1978-tól vesznek fel női hallgatókat. 2000-ben 76 nő (13,6%) tanult az akadémián. A katonanőknek pályafutásuk során (a férfiakhoz hasonlóan) *lehetőségük van továbbképző tanfolyamokon való részvételre, és az előléptetéshez vizsgák letételére.*

Cseh Köztársaság

A csehszlovák hadsereg – a polgári munkaerő alkalmazása során szerzett pozitív tapasztalatok és a férfijoncok hiánya miatt – az 1980-as években nyitott meg egyes beosztásokat a nők számára. A katonanők aránya az 1985. évi 3 százalékról 1998-ra 7 százalék fölé (1700) emelkedett. A 2000. január 1-jei állapot szerint az arányuk 8,2 (1935 fő). A legmagasabb rendfokozatú katonanő alezredes.⁴

A cseh hadsereg csaknem fele hivatásos katonákból áll. A katonai szolgálat a férfiak számára kötelező, a nők bizonyos esetekben – az állam veszélyeztetettsége, mozgósítás esetén – ugyanúgy szolgálhatnak, és önként jelentkezhetnek szolgálatra. Ha egy nő önként lép be a hadseregbe és katona lesz, a bánásmód a férfikatonákéval azonos.

A cseh katonanők 1992 óta vesznek részt a humanitárius hadműveletekben, Irakban és Boszniában. Az alábbi beosztásokat töltik be: ápolónők, adminisztratív dolgozók, híradó-alakulatoknál kezelők, megfigyelők a civil–katonai együttműködés során, sajtó- és tájékoztatási tisztek; és újabban kísérletképpen szakaszparancsnokként is teljesítenek szolgálatot Boszniában.

Nincs igazi esélyegyenlőség, a nők többsége alacsony beosztásokat tölt be, és a továbbképzési és karrierlehetőségeik a férfiakhoz képest korlátozottak.⁵ A civil szférához viszonyítva lényegesen kevesebb nő van vezetői beosztásban, különösen a magasabb posztokon. A védelmi minisztérium fele polgári közalkalmazott nőkből áll, fizetésük csak háromnegyede a rosszabbul fizetett nem-műszaki munkát végző férfiakénak.

Női hallgatókat 1987-től vesznek fel a katonai akadémiákra. Napjainkban a szárazföldi erők vyškovi *Katonai Egyetemén a hallgatók 20 százaléka nő*. Női tisztjelölteket fogadnak a nukleáris, a biológia és kémia, a pénzügyi, a környezetvédelmi és a logisztikai szakokra. A felvételi követelmények azonosak, a nőket és a férfiakat együtt képezik. A fizikai követelmények azonban eltérőek. A nőket továbbra is kizárják a légierő egységeiből, nem lehetnek szakasz- és századparancsnokok, pilóták és a katonazenekarok tagjai.

Dánia

A dán parlament 1962-ben fogadta el azt a törvényt, amely megengedte, hogy a nők önkéntes alapon belépjenek a hadseregbe, de harcoló egységekben nem teljesíthettek szolgálatot. Az 1978-as esélyegyenlőségi törvény engedélyezte a nők harci beosztásokban történő szolgálatát. Néhány évvel később az összes fegyvernemet megnyitották a nők előtt.⁶

A nők létszáma a hadseregben kisebb mértékben nőtt ugyan az utóbbi öt évben, a hadsereg egészét tekintve azonban arányuk változatlan maradt. *Jelenleg 5,5 %-át (979 fő) teszik ki a fegyveres erőknek.* A legmagasabb rendfokozatú női tiszt alezredes. A nők parancsnoki szinten nem szolgálnak, de bármelyik beosztás elérhető számukra. A férfiakat sorozzák, a nők önkéntes alapon szolgálnak, de ugyanazok a fegyelmi előírások és követelmények vonatkoznak rájuk. 1988 júniusában a dán hadsereg haderőnemeinek valamennyi beosztását megnyitották a nők előtt. Egy évvel később a hazai önkéntes haderő (Home Guard) mindhárom haderőnemébe integráltak női állományt.

Az állomány kiképzésének minden területén azonosak a feltételek, és minden katona kérheti felvételét a Védelmi Akadémiára. Bár a sorkatonai szolgálat hagyományosan csak a férfiakra vonatkozik, 1998 februárjában új törvényt fogadtak el, amely szerint a nőket ugyanolyan feltételek mellett sorozzák be, mint a férfiakat, de a jelentkezésük önkéntes alapon történik, és szerződést írnak alá. Az ilyen megoldás lehetővé teszi, hogy a nők megismerkedhessenek a katonaélettel, és feltehetően bátorítja őket, hogy katonai pályafutásra törekedjenek.

Nők is jelentkezhetnek és szolgálhatnak külföldön békefenntartó műveletekben (pl. Boszniában).⁷ A sorozott állomány iránti felelősség ilyen hadműveletekben a haderőnemi vezérkarokon és a Dán Nemzetközi Dandáron (DIB=Danish International Brigade) nyugszik.

A sikeres sorozási kampány mellett, az állomány pályán tartása fontos érdeke a hadseregnek. Új fizikai követelményrendszert dolgoztak ki a jelentkezők számára, a kibocsátás végső követelményrendszerét nem, de a bemenetét megváltoztatták. Az elgondolás az volt, hogy a nők a kiképzés végén teljesítsék az előírt fizikai követelményeket, még akkor is, ha a felvételi idején a követelményrendszernek nem felelnek meg.

Egyesült Államok

A nők fegyveres szolgálatára vonatkozó integrációs törvény 1948-ban szabályozta a nők jogi helyzetét a haderőnemeknél. Bár a törvény a nőknek tartós státuszt biztosított, az integráció nem valósult meg, mivel elkülönült női alakulatokat hoztak létre.⁸ *A hetvenes években kezdődött a nők valódi integrációja a fegyveres erőkbe.* Az egyenlő jogok törvény módosításának elfogadása 1972-ben megteremtette ehhez a feltételeket, de az áttérés csak egy évvel később kezdődött, amikor Amerikában megszűnt a hadkötelezettség és létrejött az önkéntes haderő. Ez ahhoz a demográfiai valósághoz kapcsolódott, amely szerint hiány volt a férfi újoncokban és a férfiak születési aránya csökkent. Mindez törvényszerűen arra készítette a védelmi minisztériumot, hogy a nőkhöz forduljon.⁹

Jelenleg megközelítőleg 200 000 katonanő teljesít aktív szolgálatot és százezrek mozgósíthatók a tartalékállományból. Ezen kívül 3328 fő a Parti Őrségnél teljesít szolgálatot, akiket csak háború esetén hívnak be. *Az amerikai fegyveres erők több, mint 14%-a nő.*

Az Öböl-háború sok vonatkozásban közvetlenül érintette a fegyveres erőknél szolgáló nők helyzetét és szerepét. Új besorolási, beosztásba helyezési rendszer kialakításához vezetett. Ennek ellenére számos harci beosztás maradt zárva a nők előtt a gyalogságnál, a harckocsizóknál, egy-két kivételtől eltekintve a tüzérségnél. Nem szolgálhattak nők a tengeralattjárókon, valamint azokban a beosztásokban, ahol az ellenséggel közvetlen harcérintkezésben kell bizonyos feladatokat ellátni. Kivételt a speciális hadműveleti erők (SOF), a hadsereg légierője, repülőgép- és helikoptervezetők, pilóták, harcirányítók, ejtőernyős mentők, harcászati légi parancsnokság és légtérellenőrzés, légvédelem, hadmérnökök, egyes tengerészgyalogsági ellátó szolgálatok és kételtű harcjárművek javító beosztásai képeznek.

Azonos módon, azonos követelményeket betartva sorozzák a teljes katonai állományt. Bár a kiképzési követelmények azonosak a teljes állomány számára, a fegyveres kiképzésben és a fizikai alkalmasság követelményrendszerében különbségek vannak. *A haderőnemek akadémiáit 1976-ban nyitották meg a nők előtt.* A harci repülőgépekkel kapcsolatos korlátozó jogszabályt 1993-ban eltörölték, ennek következtében 1994-ben az első nő elvégezte a harcpilóta-kiképzést. Mindazonáltal az integrált kiképzésről az utóbbi években viták folynak, kérdések vetődnek fel mind a hadsereg, mind a megfelelően kiképzett újoncok harckészültségével kapcsolatban. A szárazföldi csapatoknál, a haditengerészetnél és a légierőnél mindenütt integrált kiképzés folyik. A tengerészgyalogság az egyetlen haderőnem, ahol a férfi és női újoncokat elkülönítetten képezik ki, mert véleményük szerint ez elősegíti az újoncok toborzását. A katonai kiképzés és a nők integrációjának

kérdéskörével foglalkozó bizottság kongresszusi jelentése (1999 márciusában) megállapította, hogy a haderőnek az alap kiképzést az érvényes célkitűzésnek megfelelően végzik.

A világszerte bevetett amerikai erők mintegy 10%-a nő. Az Öböl-háborúban 37 000 katonanő teljesített szolgálatot. A nők sikeresen álltak helyt ebben a háborúban, „...így nélkülözhetetlen és integrált részévé váltak az USA fegyveres erőinek. Amerika nem visel többé háborút nélkülük”.¹⁰ Mintegy 11 000 katonanő 180 különböző szakterületen – az egyes haderőknél – vett részt a NATO békefenntartó műveleteiben. Jelenleg 1400 katonanő teljesít szolgálatot ezekben a missziókban.

Egyesült Királyság

Az 1990-es évek elején a brit katonanők életében jelentős változás történt. Számos beosztást tettek a nők számára hozzáférhetővé, pl: a tengeri szolgálatot a hadihajókon és a légi erő valamennyi beosztását. *A katonanők 1994-re integrálódtak mindhárom haderőnembe.* A szárazföldi csapatok 1992-ben, a haditengerészet 1994-ben megszüntette az elkülönült női alakulatokat. A katonanők valamennyi szolgálati területen a férfiakkal együtt szolgálnak, kivéve azokat a beosztásokat, ahol jelenlétüket nemkívánatosnak minősítik, a harci hatékonyság csökkenésétől féltve. Ezek az alábbiak: a tengerészgyalogos kommandók, a gyalogság, a királyi lovasság és a légi erő deszantezrede.

Az esélyegyenlőségnek prioritása van az egyes haderőknél. Általánosan elfogadják és alkalmazzák a katonanőket, olyan munkakörülményeket teremtenek számukra, amelyek a szexuális zaklatástól, a megfélemlítéstől és a jogellenes diszkriminációtól mentesek.

2000. március 1-jén a brit hadsereg 7,9%-a volt nő, 6,7%-a tiszt, 8,2%-a pedig tiszthelyettes.¹¹ A haditengerészetnél a létszámuk 3350 (7,6%), a szárazföldi csapatoknál 7869 (6,8%), a légi erőnél pedig 5 122 fő (9,2%). A hadsereg 1998-ban a nők számára megnyitott beosztások arányát 47%-ról 70%-ra növelte. A fennmaradó beosztásokat a védelmi minisztérium folyamatosan vizsgálja. A haditengerészetnél a beosztások 73%-át megnyitották a nők előtt, a légi erőnél a beosztások 96%-a hozzáférhető számukra.

A női tengerészállomány 1990 óta szolgál a tengeren, körülbelül 10–15%-át teszi ki egy hajó személyzetének. Mintegy 800 nő szolgál 40 hajón. A haditengerészet legmagasabb rendfokozatú női tisztje százados. A brit nők tengerészgyalogosként és tengeralttjárókon nem teljesítenek szolgálatot.¹²

A brit Királyi Légierő (RAF) kiváló női repülők emlékéért őrzik a repülés kezdetétől fogva. Jelenleg a RAF – deszantezredét kivéve – minden beosztásba fogad nőket. A RAF volt az első haderő, amely előléptetett egy nőt repülőandár-parancsnokká. Jelenleg 25 pilótanő és 27 női navigátor szolgál repülőszázadnál (vadászipilóták, helikoptervezetők).

A kiképzési követelmények a haderőnemi akadémiákon és a katonai alap kiképzés az egész állomány részére azonosak; a fizikai követelményrendszer azonban a nőkhöz és a férfiakhoz igazították. A hadsereg öt újonckiképző ezrede közül négy mindkét nem kiképzését végzi. Az általános katonai kiképzés a férfiakkal együtt folyik. A haditengerészetnél és a légi erőnél is integrált kiképzés folyik mind az akadémiákon, mind az újonckiképzés során. 1981 óta a légi erőnél több mint 2800 nő (14 500 férfi) tett repülőalkalmassági vizsgát a RAF Cranwelli főiskoláján, a légi személyzetet kiválasztó központban.

A szövetség többi NATO-országához hasonlóan a brit nők 1997 óta vesznek részt az ENSZ és NATO vezette békefenntartó műveletekben. *Az Öböl-háborúban 1100 brit katonanő szolgált különböző beosztásokban.*

Franciaország

A francia parlament 1951-ben fogadta el a női állomány státusát szabályozó különleges törvényt. Az 1972. évi törvény, amely 1973-ban lépett hatályba, a férfiakéval azonos státuszt adott a nőknek. 1985-ben a Védelmi Minisztérium számos rendszabályt léptetett életbe a nők hadseregen belüli integrációja érdekében. Ezek: az

integrált alapkiképzés és a korlátozás nélküli hozzáférhetőség valamennyi nem-repülő tiszthelyettesi beosztáshoz. Az 1998. február 16-i határozat eltörölte a kvótákat, így még a kommandó alakulatokban is szolgálhatnak nők. Az 1999. november 10-ei rendelet pedig meghatározta azokat a beosztásokat, amelyeket csak férfiak tölthetnek be.

A franciák a hivatásos hadsereg létrehozását és a férfiak sorozáson alapuló katonai szolgálatának megszüntetését 2002-re tervezik. Ez természetesen befolyásolja a nők belépését is a fegyveres erőkbe; *a kvótákat 1998 elején határozták meg*. A nők szükségállapot bevezetése esetén 2001-től kezdődően besorozhatók. Jelenleg a nők önkéntesként az esélyegyenlőség alapján szolgálnak, a kiképzés és az előléptetés korlátozások nélküli. A francia hivatalos szervek újrafogalmazták a nők és a férfiak alkalmazását: szakmánként, szakképzettség szerint, felelősségi területekként és fegyvernemenként újraszervezik mindazokat a beosztásokat, amelyek megnyitnak a nők számára.

Néhány speciális beosztás továbbra is zárva maradt a nők számára: az idegenlégió, a haditengerészeti légierő (kivéve a helikoptereket), a tengeralattjárók, a tengerészgyalogos kommandó, és a csendőrség speciális alakulatai (nemzeti rendőri erők). Harcoló alakulatoknál és hajókon is elfoglalhatnak beosztásokat. A nők aránya a francia hadseregben az évek során nőtt. Jelenlegi létszámuk több mint 27 000 fő, a teljes haderő több mint 8%-a. A francia hadseregben két dandártábornoknő teljesít szolgálatot, az egyik a légierőnél, a másik az egészségügyi szolgálatnál. A nők aránya a tiszti testületben 5,2%, míg a tiszthelyetteseké és az önkénteseké 19,5% illetve 11,2%. A francia hivatalos előrejelzés szerint a katonanők aránya nem haladja meg a 10%-ot.

A karrierlehetőségek azonosak a nők és a férfiak számára. A katonanők minden beosztást betölthetnek, kivéve azokat, amelyeknél közvetlen és hosszan tartó harcérinkezésben lehetnek az ellenséges erőkkel. A haditengerészet a hadihajóira fogad katonanőket. A légierő valamennyi beosztása, a harci pilótákat is beleértve, 1995 óta nyitva áll a nők előtt. Női tisztek a csendőrségnél (ezek nem sorozott önkéntesek) csak adminisztratív területen szolgálnak.

A kiképzés azonos a nők és a férfiak számára, de a fizikai követelményeknél tekintettel vannak a nők fiziológiai sajátosságaira. A Légierő Főiskolája 1977-ben megnyitotta kapuit a nők előtt, a Haditengerészeti Akadémia csak 1993-ban. A katonanők elvégezhetik a vezérkari akadémiát és a katonai akadémián diplomát szerezhetnek.

A humanitárius missziók nem jelentenek újdonságot a francia katonanők számára. Tisztek, tiszthelyettesek gyakran vesznek részt külföldi hadműveletekben (IFOR, SFOR erők).

Görögország

A nők belépése a hellén hadseregbe, az ápolónői tiszti alakulat létrehozásával kezdődött 1946-ban. Még ugyanebben az évben megalapították a Katonai Ápoló Iskolát. Női tiszthelyettesek 1979-től szolgálnak a hadseregben. 1990-ben lehetővé tették, hogy a nők a haderőnemek akadémiáin tanulhassanak. A katonai szolgálat a férfiak számára kötelező. A hellén parlament 1977-ben fogadta el azt a törvényt, amelyben meghatározta, hogy a 20 és 32 év közötti nők, háború idején vagy általános mozgósítás esetén katonai szolgálatra kötelezhetők. Békeidejű besorozásuk feltételeit a védelmi miniszter határozza meg és a parlament hagyja jóvá.¹³

A katonanők alkalmazása korlátozott, mivel elnöki rendelet tiltja a harci feladatokban való részvételt és a katonai akadémián folytatott tanulmányokat bizonyos szakokon. A férfiakkal azonos feltételekkel szolgálnak, ugyanazon szabályzók szerint. A legmagasabb rendfokozatú női ápoló: dandártábornok. A női tiszthelyettesek számára az elérhető szakterületek száma *1988 óta a szárazföldi haderőnemnél és a haditengerészetnél nőtt*.

A női állomány aránya az utóbbi évek alatt változott, a teljes haderő 10,75%-a, a légierőnél 9,6%, a haditengerészetnél 14% és a hadseregnél 10,2%.

A nők számára nincs különleges toborzási kampány, mivel meglehetősen magas a pályázók száma. A női tiszteket ugyanúgy képezik az akadémiákon, mint férfitársaikat, de korlátozott a létszámuk, a hallgatók összlétszámát 10%-ban limitálták. Csak specifikus logisztikát és pénzügyi ismereteket tanulhatnak. A női

tiszthelyettesek 13 hetes intenzív elkülönített kiképzési programban vesznek részt. Ezt követően 4 hónapos integrált szakterületi kiképzésen mennek át a férfiakkal együtt.

A mai napig a katonanők nem vesznek részt békefenntartó műveletekben. Az integrációs folyamat a szakterületeken való foglalkoztatásuk kiterjesztésével folytatódik, mivel a jelenlegi törvény kizárja őket a harcoló fegyvernemi alakulatoknál teljesítendő szolgálatból.

Hollandia

A holland nők helyzetét 1971-ben és 1979-ben két parlamenti határozat közvetlenül is érintette. Az 1979-es törvény a férfiakéval egyenlő jogi státuszt teremtett. Ez azt jelenti, hogy a férfiak és a nők azonos feltételekkel lépnek be a hadseregbe, lehetőséget adva az egyforma kiképzésre és a szakmai beosztás kiválasztására.¹⁴ A nők hadseregbe történő integrációja részeként 1988-ban olyan intézkedéseket fogadtak el, amelyek biztosítják a női sorozást, a munkakörváltást, a kiképzést, az anyasági és a gyermekgondozási szabadság engedélyezését.

A kötelező katonai szolgálatot 1990 végén szüntették meg és a holland hadsereget önkéntes alapra helyezték. *A holland katonanők – kivéve a tengeralattjáró szolgálatot – minden szakterületen szolgálhatnak, beleértve a harcoló alakulatokat is.* Mindazonáltal néhány nő nem tudja teljesíteni azokat a fizikai követelményeket, amelyek az olyan harcoló alakulatoknál szükségesek, mint a harckocsizók és a gyalogság.

Jelenleg a holland katonanők a teljes haderő 7,4%-át (4103 fő) alkotják. A létszámuk és az arányuk fokozatosan nőtt az elmúlt öt év során. A nők többsége a haditengerészetnél szolgál (9,4%), míg 7,8% a katonai rendőrségnél (Marechaussee-ban), 6,9% a légierőnél és 6,4% a szárazföldi erőknél teljesít szolgálatot. Jelenleg az ezredes a legmagasabb elérhető rendfokozat a női tiszteknél. A nők és a férfiak azonos kiképzést kapnak, ugyanazok a fizikai követelmények vonatkoznak rájuk, a kiképzés a beosztás követelményeinek felel meg.

A holland katonanők bizonyos korlátozásokkal folyamatosan részt vesznek külföldi küldetéseikben. Szolgálatot teljesítenek az SFOR-missziókban, számos szakterületen pl. szakaszparancsnok-helyettesek, meteorológusok, rádiókezelők, ápolónővérek, gépkocsivezetők, szerelők, hírszerzők és helikoptervezetők. A Katonai Rendőrség ugyancsak küld nőket a parancsnokságokra és az egységekhez is.

Kanada

A kanadai hadseregben a nők létszáma az évek során változott, a csúcspontot a második világháború idején érte el. 1968-ra a három haderőnem egyesült és létrejött a kanadai fegyveres erő, az egyesítés a nőkre is vonatkozott. 1970 óta – a harci beosztások, lokátormegfigyelés és a tengeri szolgálat kivételével – a nők minden beosztást betölthetnek, a korlátozásokat eltörölték. A nők helyzetét vizsgáló Királyi Bizottság jelentése eredményeként, a kanadai hadsereg kiterjesztette a nők karrierlehetőségeit és felülvizsgálta a házassági, a terhességi és a nyugdíjazásra vonatkozó kedvezményeket.

1985-ben a fegyvernemek 75%-át nyitották meg a nők számára és megkezdődtek a tárgyalások a harci egységekben történő alkalmazásukról. A tárgyalások befejezése előtt az 1989-es Kanadai Emberi Jogok Bírósága javasolta valamennyi, a nők alkalmazását korlátozó intézkedés megszüntetését a hadseregben, kivételt a tengeralattjárón teljesített szolgálat jelentette. A haditengerészet tanulmányozza a nők tengeralattjárókon történő alkalmazásának lehetőségét. A katonai főiskolákra való bejutást 1980-ban engedélyezték a nők számára. Napjainkban az újonckiképzés teljes mértékben integrált.

A főtiszti rendfokozatú nők száma 1989 óta emelkedett, míg a tiszt rendfokozatúaké csökkent. A férfitisztek aránya ugyancsak csökkent, hasonló a helyzet a tiszt helyetteseknél, a magasabb rendfokozatúak száma nőtt, míg az alacsonyabb rendfokozatúaké csökkent.

Jelenleg a nők aránya 11% (6564 fő) a reguláris erőknél és 18,6% a tartalékos erőknél, annak ellenére, hogy 1997-ben Kanada a tengeralattjárók kivételével minden harci beosztást megnyitott a nők számára.¹⁵ A katonanők harci beosztásokba bevonása végül is kevésbé volt sikeres az elmúlt évek során. A hadsereg elképzelése a helyzet javítására vonatkozóan két részből tevődött össze: intenzív sorozási kampányból és a „*Vezetés egy másféle hadseregben*” program végrehajtásából. A harci egységek sorozási kampányával együtt ez a program

felgyorsította a harci egységek felkészítését a női újoncok befogadására. Kanada megkezdte a női vadászpilóták toborzását. A kanadai katonanők folyamatosan részt vesznek, a NATO- és az ENSZ-vezette békefenntartó műveletekben az egész világon, szolgáltak az Öböl-háborúban is.

Lengyelország

Annak ellenére, hogy a lengyel nők az első világháború óta harcolnak, szolgálatteljesítésüket 1988-ig hivatalosan nem ismerték el. A sorkatonai szolgálat valamennyi férfi számára 18-tól 60 éves korig kötelező, valamint azon 18 és 50 év közötti nőknek, akik a hadsereg számára hasznos speciális képzettséggel rendelkeznek. A katonai szolgálat feltételei különbözőek a férfiak és a nők számára. A nőket 50 éves korukban a hivatásos szolgálatban elért rendfokozatuktól függetlenül nyugdíjazzák. A férfiakat rendfokozatuknak megfelelően differenciálják: a tiszthelyettesek, az altisztek és a tisztek 55 éves korukig, a főtiszték 58 éves korukig, míg a tábornokok 60 éves korukig szolgálhatnak.

A nők sorkatonaként és önkéntes, szerződéses katonaként szolgálhatnak, elsősorban az egészségügyi szolgálatnál, mint fogorvosok, gyógyszerészek, pszichológusok, szociológusok, orvosok. *Jelenleg 239 nő (0,3%), ebből 182 női tiszt van a lengyel fegyveres erőknél*, többségük a hadseregben szolgál. A legmagasabb rendfokozatú nő őrnagy. Nincs külön sorozás és kiképzés a nők számára a hadseregben. Az SFOR-misszióban vagy a Közel-Keleten tábori kórházakban teljesítettek szolgálatot a nők. A nemzetvédelmi minisztérium toborozza a lengyel katonanőket, akik szerződést írnak alá a rövid időtartamú külföldi szolgálatra vonatkozóan. 1999-ben megnyitották a katonai iskolák – Katonai Műszaki Egyetem, Katonai Orvos Akadémia stb. – kapui a lengyel nők előtt. 1999-ben 32 főt, 2000-ben 71 főt vettek fel.

Az utóbbi években, Lengyelországban a női szolgálat iránt a hadseregben hihetetlen érdeklődést mutatkozott, különösen a fiatal, magas végzettségű nők körében. A hadsereg vezetése és az illetékes minisztériumi főosztályok vizsgálják, hogy milyen intézkedéseket fogadhatósítsanak az integrációs törekvések elősegítése érdekében. A női állomány által betölthető beosztások száma, a katonai iskolákba és akadémiára való beiskolázásuk is szerepel az áttekintett témák között.

Luxemburg

Luxemburg 1968-ban megszüntette a sorozást és átvált az önkéntes haderőre. A hadsereg, a rendőrség és a csendőrség – együttesen mintegy 1300 fő – a belügyminiszter alárendeltségében tevékenykedik. Az első női hallgatókat 1979 áprilisában vették fel a rendőrség tiszthelyettesi tanfolyamára. Egy évvel később a csendőrség tanfolyamain is részt vehettek a nők. *Az első nő 1987 áprilisában lépett be az önkéntes haderőbe.* Az ország törvényei és politikája tiltják a nemi diszkriminációt, vonatkozik ez a hadseregre is. Bizonyos jelzések arra utalnak, hogy a nők inkább a polgári rendőrséghez folyamodnak felvételért, mintsem a hadseregbe.

A törvény meghatározza a nők létszámát a fegyveres erőknél, befolyásolva ezzel a női újoncok létszámát is. A 800 fős haderőben *a nők létszáma 40 fő.* A luxemburgi hadseregben nincs női tiszt, jelenleg egy női hallgató tanul a Belga Királyi Katonai Akadémián.

A női állomány legnagyobb része adminisztratív munkakörökben dolgozik, néhányan szakácsként, ápolónőként és a szállítás területén szolgálnak (pl. gépkocsivezetők). A kiképzés azonos, amelyet a férfiakkal együtt kiképző központokban hajtanak végre, de külön női szakaszokban. Három hónap után, vegyes gyakorlóegységekhez kerülnek. A fizikai követelményeket a nők fizikai adottságai figyelembevételével alakították ki.

A katonanők az IFOR/SFOR küldetéseknél önkéntes váltásokban mint gépkocsivezetők, ápolónők szolgálnak. A békefenntartó műveletekhez a sorozás önkéntes alapon történik a tiszti (csak férfiak) és tiszthelyettesi állomány körében egyaránt. Elméletileg, a harci küldetéseknél való foglalkoztatás vonatkozásában nincs megkülönböztetés a férfiak és nők között.

Németország

Polgári női egészségügyi állományt, elsősorban orvosokat és gyógyszerészeket soroztak be ideiglenes jelleggel katonai egészségügyi tiszteknek 1975-ben. Az első női egészségügyi tisztjelölteket 1989-ben vette fel a szövetségi hadsereg,¹⁶ mivel az alkotmány rendelkezése szerint nem teljesíthetnek fegyveres katonai szolgálatot. Éppen ezért a nők kizárólag az egészségügyi és a katonazenész beosztásokban szolgálhatnak. A politikusok, a hadsereg és a közvélemény nyomására megszüntették azt a különleges katonai helyzetet, amely közel 40 évig tartott a második világháború következményeként és új módon közelítették meg a témát. Az új megközelítés a nemzetközi felelősségvállalásban való nagyobb részvétel gondolatát tartalmazta.

A német katonanők létszáma és aránya az elmúlt 14 évben jelentősen megnőtt, a tendencia az utóbbi 5 évben is folytatódott. 2001. január 1-jén *4493 katonanő szolgált a Bundeswehrben*,¹⁷ A női tisztjelölteket jelenleg csak a katonai egészségügyi iskolákba vesznek fel. A hadseregbe csak olyan jelöltek kerülhetnek tiszthelyettesnek vagy sorállományúnak, akik megfelelő polgári munkatapasztalattal és szakismerettel rendelkeznek. A női állomány integrált alapú kiképzésben részesül a Bundeswehrben. A kiképzési követelmények – kivéve a fizikai követelményrendszert – azonosak a férfiak és a nők számára.

Női egészségügyi állomány gyakran vesz részt ENSZ vezette missziókban, Kambodzsában, Szomáliában, Kelet-Timorban, Bosznia-Hercegovinában és Koszovóban teljesítenek szolgálatot.

A közvélemény, de elsősorban az egyetemistánők elsöprő nyomására a Bundeswehr tárgyal a nők szerepe szélesítésének lehetőségéről, a logisztika, a hírközlés és a törzsmunka területén. A katonanőket elfogadják férfitársaik, elismerik szakmai munkájukat, motivációjukat és elkötelezettségüket a Bundeswehr és a hazájuk iránt. Az integráció ügyét nagyban elősegítette az, hogy az Európai Bíróság helyt adott egy olyan személynek, aki 1996-ban a Bundeswehr egyik logisztikai területére adta be pályázatát, de azt elutasították.

Norvégia

1947-től a norvég nők csak polgári alkalmazottként dolgozhattak a hadseregben, 1959-ben engedélyezték, hogy önkéntes tartalékállományúak legyenek. A nyolcvanas évek közepétől a nők önkéntes alapon beléphetnek a hadseregbe. Bármely beosztást betölthetnek – beleértve a harcoló alakulatokat is – és a férfiakéval azonos kiképzési lehetőségeket is engedélyezték számukra.

A fegyveres erők haderőnemei teljesen integráltak, azonos a parancsnoki lánc, azonosak a teljesítményi és a fegyelmi előírások. *Jelenleg a norvég katonanők létszáma 1030 fő, a teljes haderő létszámának 3,2%-a. A katonanők legmagasabb rendfokozata ezredes. Az utóbbi években, Norvégia intenzív sorozási kampányt folytatott az oktatási intézményeiben, különösen a tisztképző iskolában, a tömegtájékoztatás eszközeiben.*

Norvégia azon kevés országok egyike, ahol engedélyezik a nők szolgálatteljesítését a harcoló alakulatok bármelyikében, s az egyetlen NATO-ország, amely engedélyezi a női állomány szolgálatát a tengeralattjárókon. (Kanada vizsgálja a tengeralattjárók konstrukciója módosításának lehetőségét a női legénység elszállásolása feltételeinek megteremtése céljából, a spanyol parlament pedig fontolgatja a nők szolgálatának engedélyezését tengeralattjárókon.) Szolgáltak az Öböl-háborúban és fontos szerepet játszanak a különböző békefenntartó missziókban (Bosznia-Hercegovina, Koszovó) is.

A kiképzési követelmények azonosak a férfiak és nők számára, a katonanők kis létszámában vesznek részt a magasabb-parancsnoki tanfolyamokon (Vezérkari Akadémia, Nemzetvédelmi Egyetem).

A hadsereg fejlesztési tervébe bekerült a női sorozás szabályozásának ismertetése és értékelése. Célkitűzés, hogy a hivatásos és nemhivatásos női tisztek aránya elérje a 7%-ot valamennyi fegyvernem tiszthelyettesi és sorállománya között 2005-re. Külön vizsgálják annak a lehetőségét, hogy a nem norvég származású állomány sorozása miként történhet a fegyveres erőkbe.¹⁸

Olaszország

A parlament alsóháza (a küldöttek kamarája) 1998 nyarán fogadta el azt a törvénytervezetet, amely megengedi a nők hadseregbe belépését. Ezt a törvényt a szenátus 1999. szeptember 29-én hagyta jóvá. A törvény alapján a sorozási eljárás 2000 elején kezdődött el. A feladat alapvetően új volt a teljes haderő számára. A szárazföldi vezérkar a Picino ezredet jelölte ki a női önkéntesek kiképzésére.¹⁹

Kezdetben a speciális szaktudással és hivatásos tapasztalattal rendelkező nőket (az orvosokat, ügyvédeket) részesítik előnyben a hadseregbe sorozásnál. A jövőben egyetlen beosztás és terület sem lesz elzárva nők elől.

A nők hadseregbe integrálásának kérdésében Olaszország a NATO többi országához hasonló dilemmával áll szemben. Komplex és a kényes a kapcsolat a hadsereg és a közvélemény között. Olaszország professzionális hadsereg kialakítására törekszik, a modellre történő teljes áttérésnek 2006-ig meg kellene történnie. Ezért nehézséget okoz a magasabb végzettségű állomány sorozása.

Az olasz fegyveres erők jövője elsősorban azokra az önkéntesekre épül, akik magas iskolai végzettséggel és szakképzettséggel rendelkeznek, és rugalmasan és gyorsan mozgósíthatók. A katonai vezetés úgy látja, hogy a katonai intézmények nem lehetnek diszkriminatívak a nőkkel szemben, nem korlátozhatják alkalmazásukat. Ez arra utal, hogy Olaszország felkészül a nők fegyveres erőkbe történő integrációjára. A nők számára elvileg minden terület nyitott, de alapelv az, hogy a férfiakat és a nőket a végzettségüknek és képzettségüknek megfelelő beosztásban kell foglalkoztatni, egységes követelmények alapján.

Portugália

A portugál nők már az első világháború idején is szolgáltak a hadseregben. Az 1961-es törvény lehetővé tette, hogy a nők egészségügyi szolgálatra jelentkezhessenek, és női ejtőernyősöket képezzenek ki. 1990 elején a légi erők női pályázókat fogadott más szakokra is (pl. műszaki, orvosi szakok, valamint az adminisztráció). Egy évvel később a két másik haderőnemben is megengedték a nők szolgálatát. 1992-ben a hadsereg megnyitotta a katonai akadémia és a tiszthelyettesi iskolái kapuit a nők előtt. A haditengerészet 1994-ig a nőket nem engedte be az akadémiájára.²⁰

*A 2000 áprilisi statisztikai adatok szerint a portugál katonanők 13%-a légi erőnél (924 fő), 6,7%-a a hadseregben (1638 fő) és 3,4 %-a (363 fő) a haditengerészetnél szolgált. Összességében a katonanők a portugál fegyveres erők 6,6%-át (2925 fő) képezték.*²¹

Katonanők szolgálnak pilótaként, vadászrepülőgépeken, navigátorként, katonai rendőrként, légi közlekedési irányítóként, ejtőernyősként, azonban kizárják őket a gyalogos, a harcokszó, a tüzér fegyvernemekből, valamint a hadihajókról.

A kiképzés – a fizikai kivételével – azonos a férfiak és a nők számára. A portugál katonanők külföldön önkéntesként szolgálnak a különböző szakterületeken, pl. egészségügyi, híradó és rádiós specialista, műszaki és adminisztratív beosztásokban. Portugáliában a nők létszáma folyamatosan növekszik a fegyveres erőknél. A haderő vezetése további integrációs intézkedések javításán is dolgozik. Például a haditengerészetnél el akarják érni, hogy a nők aránya hajókon 15%-ra emelkedjen.

Spanyolország

Az 1988-as dekrétumnak köszönhetően ma már nincs határ a nők arányára vonatkozóan a hadseregben. A katonanők a speciális alakulatok kivételével a fegyveres erők bármely egységénél valamennyi beosztásban és rendfokozatban szolgálhatnak, eltérően más országoktól, ahol először elkülönült női alakulatokat hoztak létre, mint pl. Dánia, Franciaország, Hollandia, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok. A férfiakéval azonos rendszabályok és követelmények vonatkoznak a katonanőkre is. Az 1999-es törvény új normatívája garantálja a nők teljes egyenjogúságát a hivatásos katonanők számára.

A nőket a férfiakkal azonos feltételek mellett sorozzák, azonos kiképzési követelményeket kell teljesíteniük. A Nemzeti Polgárőrség (La Guardia Civil) elsőként fogadott női tiszthallgatókat. Jelenleg *a spanyol katonanők létszáma 5680 fő, azaz a teljes haderő 5,2%-a. A 2000. évi statisztikai adatok szerint a légierőnél 839 fő (4,4%), a hadseregben 3314 fő (5,2%) és a haditengerészetnél 1074 fő (5,1%) szolgált.*

Nők nem szolgálhatnak légiós alakulatokban, a különleges hadműveleti egységekben, a tengerészgyalogosoknál, a tengeralattjárókon. Folyik annak vizsgálata – megfelelő elhelyezési lehetőségek esetén –, hogy kisebb hajókon katonanők szolgáljanak. Spanyolországban jelentős lépések történtek a nők fegyveres erőkhöz történő integrálása érdekében.

A spanyol katonanők 1993 óta vesznek részt békefenntartó műveletekben a volt Jugoszlávia területén, az SFOR-misszióban.

Törökország

Az ország törvényeinek megfelelően, a nők a férfitársaikkal azonos módon teljesítenek szolgálatot a török hadseregben, mind a beosztásba helyezés, az előléptetés és a kiképzés tekintetében. Egyes fegyvernemek – a páncélos és a gyalogság alakulatai, valamint a tengeralattjárók – továbbra is zárva maradtak a nők előtt.

1955-ben először vettek fel női hallgatókat a katonai akadémiákra. *1957-ben bocsátották ki az első női tiszteket.* 1960–1982 között nem soroztak nőket a hadseregbe, 1982-ben csak egyetemi végzettségű civil nőket soroztak be tisztnak. A nőket 1992-ig nem vették fel a katonai oktatási intézményekbe.

Törökországban a nőket csak a tiszti testületbe veszik fel. Viták folynak a női tiszthelyettesek, a gyalogosok és a tengerészek sorozásával kapcsolatban. A katonai iskolába felvehető nők arányát – önkéntesek, mivel nincs kötelező sorkatonai szolgálat – 4%-ban rögzítették.

A kiképzési követelmények mindkét nem számára azonosak, kivéve az alkalmassági teszteket és szabványokat. A fegyvernemi akadémiák, a Gulhane ápolónőképző katonai iskola és annak orvosi fakultása az utánpótlás fő forrásai. 1998-ban 274, 199-ben 185 női hallgatót vettek fel. Az egyetemekről verbuvált civil jelöltek 3 hónapos integrált alapkiképzésen vesznek részt a férfiakkal együtt.

A török katonanők létszáma 2000-ben 864 fő volt. A szárazföldi erőknél szolgálnak a legtöbben 510 fő, a haditengerészetnél 181, a légierőnél 147 és a csendőrségnél 26 fő. Hasonlóan más nemzetekhez, Törökország folyamatosan küld a békefenntartó erőkhöz egészségügyi állományú katonanőket. Nincs különleges toborzási stratégia az ilyen típusú missziók számára.

A katonanők szolgálati körülményei az évek során javultak. A hadsereg módosította a gyermekgondozási szabadságra vonatkozó jogosítványokat és más szabályzókat is. Folyamatosan növekszik a kvalifikált női tisztek aránya a török fegyveres erőkhöz.

Összességében megállapítható, hogy a NATO-tagállamok fegyveres erőiben a különböző társadalmi kultúrák értékpreferenciája függvényében tekintik súlyos, megoldandó problémának vagy természetes igénynek a nők hadseregbeli alkalmazását.

A katonanők elfogadásával kapcsolatban minden országban hasonló problémák és konfliktusok merülnek fel, mint a civil társadalomban a nők szerepének megítélése során. Nincs olyan NATO- és PfP-ország, ahol a nők jelenléte a hadseregben ne okozna potenciális konfliktust és feszültséget. A konfliktusok megoldása kétoldalú kompromisszumot igényel, hiszen a nőknek is empatikusan és pozitív módon kell részt venni a férfias értékeket képviselő szervezeti konfliktusok feloldásában.

Bármely okból is választják a nők a katonai pályát, és bármilyen ideológia szolgál alapul a nők befogadására a fegyveres testületekbe, a nemzetközi gyakorlat is azt bizonyítja, hogy *mind foglalkozáspolitikai okból, mind a demokrácia elveinek érvényesítése okán, a modern hadseregeknek egyre nagyobb mértékben kell számolni a katonanők alkalmazásával.*

1

A NATO-tagállamok fegyveres erőinek ismertetéséhez felhasználtuk Sarah Garcia alezredes (USAF) kéziratát, aki 1998–2000-ben a NATO Fegyveres Erői Nőbizottsága brüsszeli kirendeltségének vezetője volt.

2

Izland bár tagja a NATO-nak, saját hadereje nincs, Magyarországgal pedig egy következő tanulmányban kívánnak kiemelten foglalkozni a szerzők.

3

Teamwork 2000, Conference of the Committee on Women in the NATO Forces, 2000. May Brussels HQ.

4

Uo.

5

Dr. Marie Vlachová „Women in the Czech Military”, 1998, a Marshall Centerben, (Garmisch-Partenkirchen, Németország) szociológiai tanulmány.

6

Colonel William R. Phillips, „Civil–Military Cooperation: Vital to peace implementation in Bosnia”, *NATO Review*, Spring 1998, No. 1., p. 22.

7

Women’s Research and Education Institute, *Women in the Military Where they stand*, 2nd edition, 1998, p. 23.

8

Uo.

9

Linda Bird Franke, *Ground Zero: The GenderWars in the Military*, Simon and Schuster, 1997.

10

Jeanne Holm nyá. vezérőrnagy USAF, bevezető előadása a NATO Fegyveres Erői Nőbizottságának konferenciáján, Brüsszel, Belgium, 1995. június

11

Teamwork 2000, Conference of the Committee on Women in the NATO Forces, 2000. May Brussels HQ.

12

Defence News Analysis: A view from London, „Women in Submarines”, Issue 99/14, 12 April 1998.

13

Sandra Carson Stanley and Mady Weschler Segal, „Military Women in NATO: An Update”, *Armed Forces and Society*, Volume 14, No. 4, Summer 1988.

14

Women in the NATO Forces, NATO Press and Information Agency, September 1982.

15

Linda Bird Franke, *Ground Zero: The Gender Wars in the Military*, Simon and Schuster, 1997, p. 249.

16

Women in the NATO Forces, NATO Information and Press, 1991.

17

Teamwork 2000, Conference of the Committee on Women in the NATO Forces, 2000. May Brussels HQ.

18

Dag Jostein Fjaervoll, „Key Challenges for the Armed Forces in 1999”, *Norwegian Defence Review*, January 1999, No. 1, pp. 9–10.

19

Az olasz viszonyok ismertetéséhez Juhász Dezső alezredes katonai attasé kéziratát, valamint a Picino-i ezrednél tett látogatásról készült jelentését használtuk fel.

20

Helena Carreiras, „Mulheres Militares em Portugal (1992–1998): Políticas, Processos e Protagonistas”, *Revista de Nacao e Defesa*, 1999., p., 3.

21

Teamwork 2000, Conference of the Committee on Women in the NATO Forces, 2000. May Brussels HQ.